

ГРАФ АНТОАН-ФРАНСОА АНДРЕОСИ (1812)

Този изтъкнат военен и дипломат е роден в Каstellодари, Франция, през 1761 г. Офицер от армията, той достига благодарение на подготовката си до чин дивизионен генерал. Участва в похода на Наполеон в Египет през 1799 г. Завръща се във Франция и подпомага дейно Бонапарт при установяването на Консулството. Назначен е за генерален директор на военния склад. Става посланик на Франция в Лондон, Виена и Цариград. Напуснал войската в 1815 г., той е избран през 1827 г. за депутат на родния си департамент. Избран е за член на Академията за естествени науки. Умира през 1828 г.¹

Граф Андреоси е автор на важни трудове по инженерни науки и особено по хидростатика. Между тях е проучването му върху „Изливането на Черно море в Средиземно море“. Интересът му към Близкия Изток е свързан с източната политика на Наполеон, с неговите планове за налагане на френско влияние и господство в Европейския Югоизток особено след установяването на френската власт в Йонийските острови (1807 г.) и създаването на провинция Илирия в 1809 г. Представеният от него маршрут съдържа информация, която той е събирал по време на пребиваването си като посланик в Турция.

●

ОПИСАНИЕ НА ПЪТЯ ОТ КОСТАНИЦА ДО КОНСТАНТИНОПОЛ СПОРЕД НАБЛЮДЕНИЯ НА ПОСЛАНИЧЕСТВОТО НА НЕГОВО ВИСОКО ПРЕВЪЗХОДИТЕЛСТВО ГОСПОДИН ГЕНЕРАЛ ГРАФ АНДРЕОСИ ПРЕЗ М. ЮЛИ И ПЪРВИТЕ ДНИ НА АВГУСТ 1812 Г.

Описанието е представено върху разграфен формуляр в графа, озаглавена „Подробности за пропътуваните страни“. Другите две графи са: „Обозначение на населените места“ и „Пътуването в часове“. След подробно описание на Босна пътешественикът навлиза в Косовската равнина (1—7).

От Пристина до Качаник — 10 часа. Седалище на забит под ведомството на бейовете на Юскюп. Продължаваш да вър-

виш през Косовската равнина в течение на седем часа. След това се навлиза в една хълмиста и гориста област, за да се стигне една твърде стеснена долина. В нея тече доста буйна планинска река, наречена Епеншаса^{2,*}, която се влива в Качаник. Тази река, един от притоците на Вардар, извира в подножието на Шар, много висока планина, с конусообразна форма, която завършва на югоизток с Косовската равнина. Шар се намира във възела на три главни планински вериги, от които едната се насочва от изток към запад в Босна, другата отива на юг и отделя Румелия от Албания; най-сетне третата верига, която е само предпланина на първите. Те образуват планините Аржантара³ и Родопите, които се разстилат на изток и ограничават обширните равнини на десния бряг на Марица.

Шар запазва по върха си снегове през цялата година.

Качаник е едно село от 80—100 къщи, разположено на левия бряг на Епеншасу, и оградено от доста високи планини. Там се вижда квадратно укрепление, което представлява вход към долината. Часовете път от Пристина до Качаник са разпределени по следния начин:

130 [часа път пеша]	
От Пристина до Карловица, село	2 часа
„ Карловица до Кадикен, също	1/4 час
„ Кадикен до Сазеле, също	3 3/4 часа
„ Сазеле до Каменослав, също	2 часа
„ Каменослав до Качаник, също	2 часа
	<hr/>
	Всичко: 10 часа

От Качаник до Юскюп, седалище на трима бейове, собственици. Те са братя. Властта е у най-старшия.

Бел. Всички румилийски бейове са с власт на паши или управители на тази провинция. Контингентът, който доставят в армията на великия везир, се събира под командата на сереския Исмаил бей. Това не им се нрави.

Пътят е прокаран по левия бряг на Епеншаса. Долината е много тясна в течение на три часа път, след което се стига в една хубаво обработена равнина. През нея се върви чак до Юскюп, град със 7000—8000 души, разположен на левия бряг на Вардара, река, образувана от Епеншаса, съединена с други реки, идещи от съседни на Шар планина. Юскюп е свързан със Скутари, Солун, Татар Базарджик и Пристина чрез четири пътя, които водят към всички части на Европейска Турция. В Юскюп се вижда една крепост, разположена на възвишение, което се из-

* Долината на Епеншаса, силно, но приятно залесена чак до върховете ѝ, може да се сравни по една от чертите си с долината на Гондо, където е прокарана част от прочутия Сямплонски път, спускащ се към Италия.

дига над града. Там се забелязват също и остатъци от древни паметници.

От Юскюп до Команова, седалище на един бей, собственик — 6 часа.

За два часа се стига до село Арашина⁴, като се върви през равнината Шаир оваси⁵ (т. е.) равнина, доставяща сено. След това се прехвърля една невисока планина, но с доста пространно плато и слабо обработена. Стига се в Команова, град с 2000 жители, разположен в котловина и окръжен от безводни възвишения.

От Команова до Паланка, седалище на бей, собственик — 11 часа.

Преминава се през едно възвишение на североизток от Команова и се стига до една добре обработена равнина и напоявана от малка река, наречена Сапиаки⁶. След това се прехвърля една висока планина, на върха на която са колибите Страсин. Това е в долината на Браниста, която изкачваш до Паланка, град с 2000—3000 жители. В него се вижда едно укрепление, обиколено със стена с кули по краищата. В околностите на Паланка има желязна мина, която се експлоатира.

От Паланка до Гюстендил, седалище на бей, собственик. В Гюстендил — желязна мина, която се експлоатира — 8 [часа път].

Час и половина се изкачва тясната долина, в която тече малката река Браониста⁷. Наляво се преминава висока планина, покрита с гори, и се стига по дълъг и много слаб наклон до равнината на Гюстендил, през която се върви още около час, за да се стигне до града, богат и населен от 10 000 жители.

От Гюстендил до Дубница, седалище на един военачалник узурпатор — 7 [часа път]. Продължава се през плодородната равнина на Гюстендил до Кади кюпрюсю, или Кадин мост, укрепен пост на три часа [път] от Гюстендил и на левия бряг на Карасу*⁸, река от 60—70 тоаза. Тя не изглежда да се преминава през брод, а по много красив каменен мост. Прекосява се след това висока планина, покрита с поляни, и се стига до долината на Зерма, река, която се минава по брод, широка 20—25 тоаза. Върви се по течението ѝ по левия бряг чак до Дубница. Този град е разположен в най-тясната част на долината. Населен е с 6000 жители, околностите му са засадени най-вече с лозя. На една левга на юг от този град се виждат планини, чиито върхове задържат сняг през цялата година.

[174 часа път дотук]. Планини, които ограничават тази равнина.

След два часа път долината се разширява. Изкачва се по

* Карасу — черна, мръсна, кална. В планините, откъдето извира Карасу, има железни мини, които допринасят водите ѝ да имат мръсен отенък.

дълъг, но не силен наклон и се прехвърля планинската верига Арджантара, за да се стигне до обширната и плодородна равнина на Самакоф. Това е град, населен с 5—6000 души. При влизането в Самакоф се преминава по дървен мост широка планинска река, която, поела много други, идещи от планините Арджантара, образува Ескир⁹, река, вливаща се в Дунав. В околностите на Самакоф има желязна мина, която се експлоатира.

От Самакоф до Бана, седалище на забит, подведомствен на самакофския бей — 5 [часа път].

Пак цял час се върви през равнината на Самакоф. След това се прекосява висока, слабо обработена планина, в голямата си част покрита с гори, и се стига до тясна долина, през която тече буйна планинска река, един от притоците на Марица. Върви се през тази долина до Бана, село с около 100 къщи.

От Бана до Татар Базарджик, седалище на бей, собственик и на други двама бейове, братята му. Най-старият като глава на семейството има властта — 9 [часа път].

Продължава слизането през долината на Бана. Други планински реки се сливат с течащата близо до селото и образуват при сливането си река Марица. Тя, прекосявайки голяма част от равнините на Ромелия, минава през Андринопол, откъдето се насочва на юг, за да се влее в [морето] при Архипелага в залива Сарос. Три часа след напускането на Бана долината се разширява изведнаж и човек се озовава в обширна добре обработена равнина. По нея се върви до Татар Базарджик, град с 8—10 000 жители, разположен на левия бряг на Марица. Прекосява се тази река, която е широка около 60—70 тоаза и която се преминава по брод, за да се стигне Татар Базарджик. [188 часа път дотук]. От Татар Базарджик до Филипополи, седалище на назър (инспектор), или пълномощник на губернатора, или най-сетне комендант — 6 [часа].

Областта между тези два града е голяма, много плодородна равнина. Пътят е прокаран по левия бряг на Марица, която намирате и прекосявате по дървен мост, за да пристигнете във Филипополи, град с 30 000 жители, построен на усамотено възвишение и разположен на десния бряг на тази река.

От Филипополи до Андринопол, седалище на един аянин и на един бостанджибашия, началник на султанската гвардия. Бостанджибашията е заграбил властта: изобщо всички, които наричат аяни, последваха примера на този в Андринопол — 33 [часа път], а именно:

От Филипополи до Папазли	6 часа
„ Папазли до Курукесме ¹⁰	„ „
„ Курукесме до Узунджова	4 „
„ Узунджова до Харманли	4 „
„ Харманли до Ебибца	4 „

„ Ебибца до Мустафа кюпри	3 „
„ Мустафа кюпри до Студената чешма	5 „
„ Студената чешма до Андринопол	1 „
Всичко:	<u>33 часа</u>

Областта между Филипополи и Мустафа кюпри е равна в няколко сектора. Обаче се виждат издигнатини в полето. Тази област е слабо населена. Пътят е прокаран по десния бряг на Марица чак до срещу Мустафа кюпри. Тази река се преминава лете, а зиме по леда в близост до един каменен мост, чиито три свода са срутени. Марица е широка в тази си част 120—130 тоаза. От Мустафа кюпрю до Андринопол пътят върви по левия бряг на Марица. Областта е по-вълнообразна и по-обработена най-вече в околностите на Андринопол. Населението на този град е от 100 000 души: 50 000 турци, 30 000 гърци и 20 000 арменци или евреи.

[227 часа път дотук].

Андринопол е разположен при втичането на Марица, Арда¹¹ и Тонза¹². Когато тези три реки се разлеят едновременно, една трета от този град е насред водите.

При влизането в Андринопол откъм Ромелия се намира Михал кюпри, или моста на Михал, дело на някогашен влашки княз.¹³ Той служи като мост, път и дига. Намира се на реката Тонза, приток на Арда, чиито наводнения са твърде значителни.

Андринопол е в центъра на пътищата в Ромелия. Той е свързан с България, Влахия и др. през Шумла, Русчук и пр.; със Сърбия, Босна и Албания през Филипополи, Татар Базарджик и пр.; с Архипелага през Димотика, Траянополи; най-сетне Андринопол е свързан с Константинопол, преминавайки през Чорлу, Силиврия и пр.

От Андринопол до Силиврия, седалище на аянин — 32 [часа път], а именно:

от Андринопол до Апса	5 часа
от Апса ¹⁴ до Кулели	2 1/2 часа
от Кулели до Баба Ескиси	2 1/2 часа
от Баба Ескиси до Бургас	4 „
от Бургас до Каристиран	4 „
от Каристиран до Чорлу	6 „
от Чорлу до Киникли	3 „
от Киникли до Силиврия	5 „
Всичко:	<u>32 часа</u>

[259 часа път дотук].

Областта между Андринопол и Силиврия е в голямата си част равнина; там се виждат няколко невисоки планини. Тази област се оросява само от няколко рекички. Има много малко вода по време на суша. Обработката на земята там е много

изоставена и населението — рядко. Човек е много изненадан да види пред входа на една столица полета с изглед на изоставена област.

Силиврия е малък град, населен с около 3000 души и разположен на североизточния бряг на Мраморно море. Там се виждат остатъци от укрепление (7—13).

След това са дадени сведения за пътя от Силиврия до Цариград (13—14).

ОБЩИ НАБЛЮДЕНИЯ

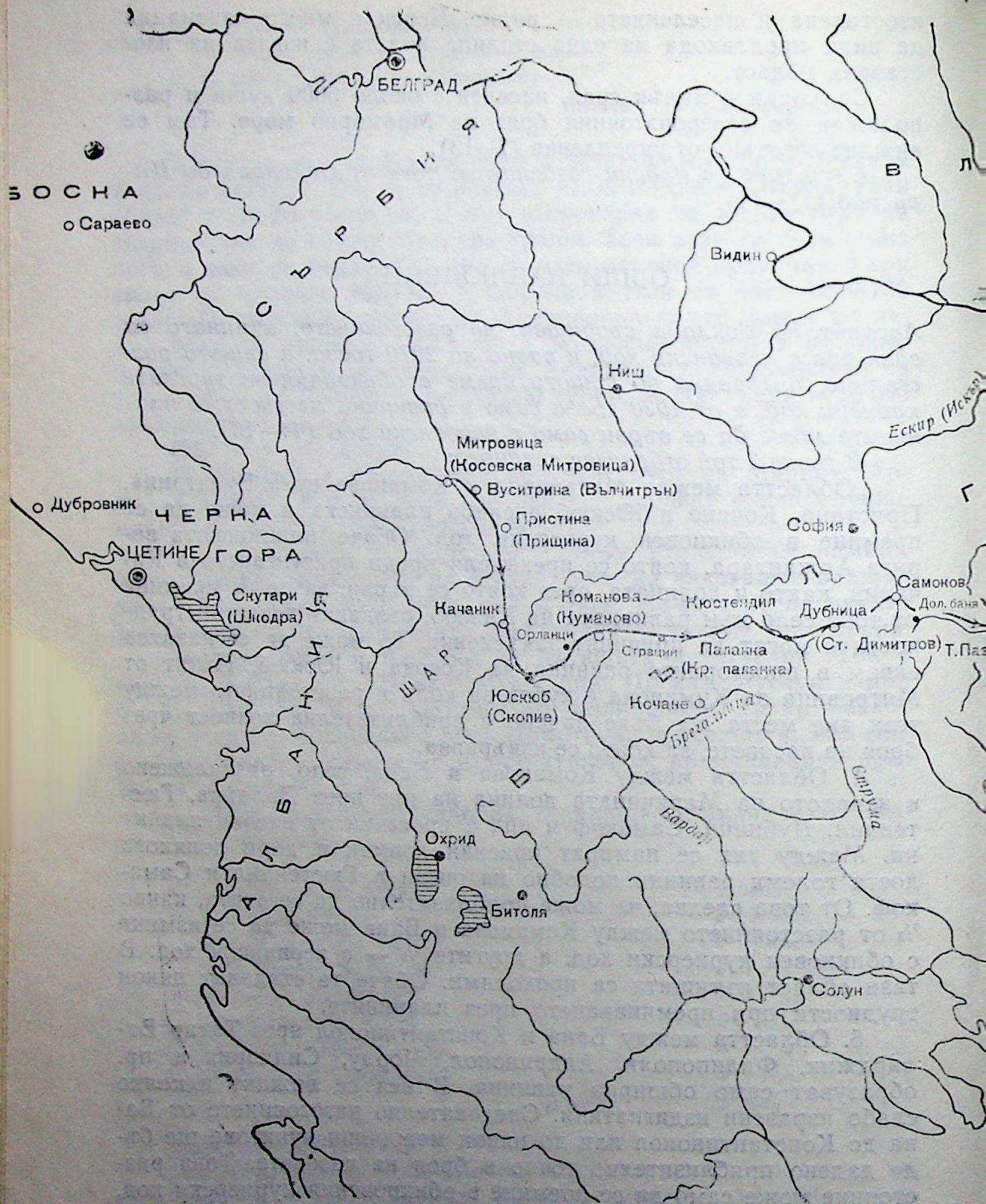
Авторът на доклада съобщава, че разстоянието, изминато за един час с кервански ход, е равно на 2970 тоаза, а същото разстояние, извървяно за същото време в обичайния за турските куриери ход, е от 4020 тоаза само в равнинна местност; в планините може да се върви само с кервански ход (14—16).

В точка 3 той отбелязва следното:

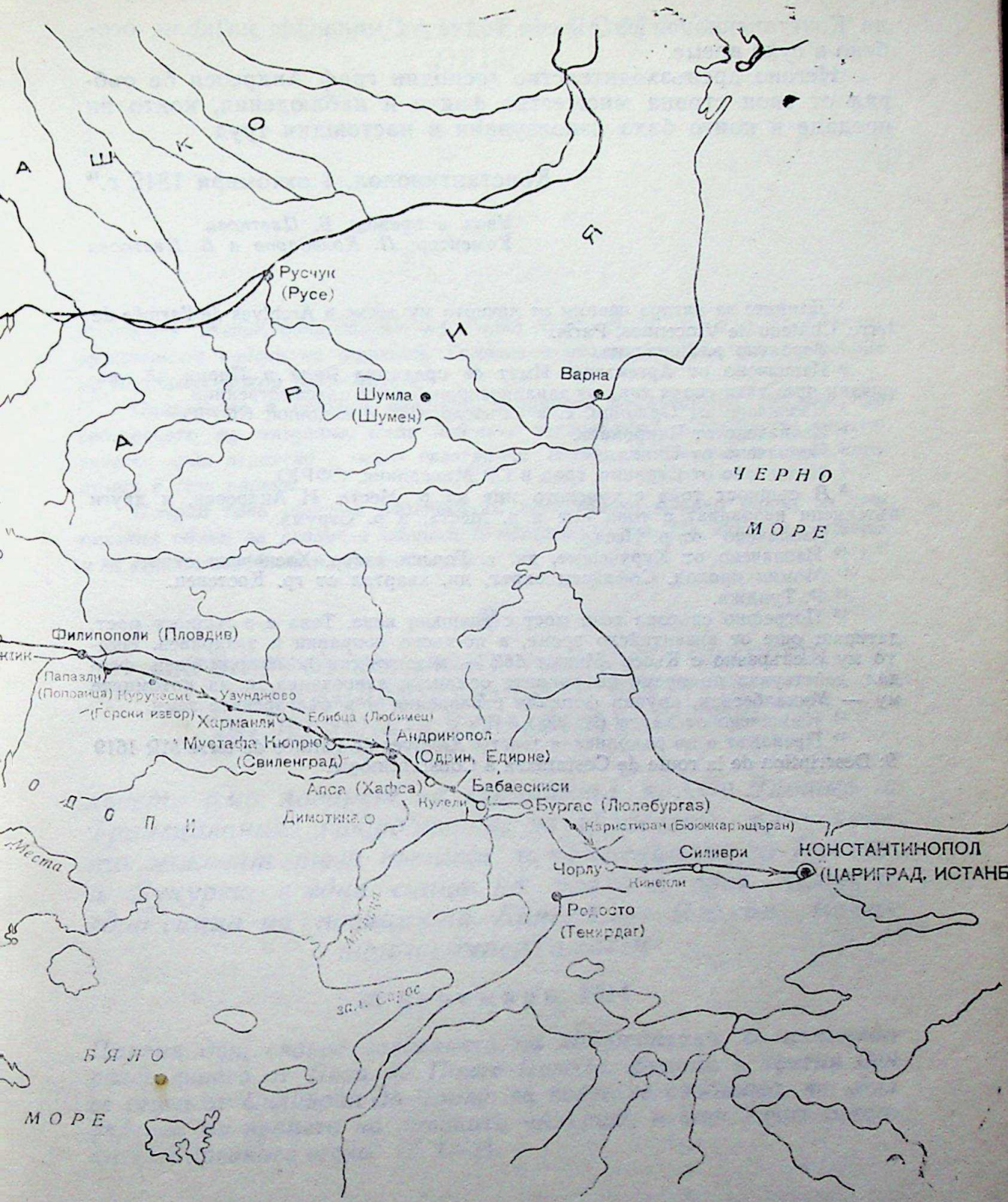
„Областта между Митровица и Команова през Вуситрина, Пристина, Кочане и Юскюб е слабо планинска и може да се премине в обикновен куриерски ход. Обаче планинската верига Аржантара, която се прехвърля преди пристигането в Качаник, както и долината, през която се върви, за да се премине от това село към равнината на Юскюб, създават известни трудности и могат да причинят закъснение. То може да се навакса едвам в просторните равнини на Косова и Юскюб. Пътят от Митровица за Команова е хубав за коли и разстоянието между тези две места ще бъде дадено с приблизителна точност чрез броя на часовете, за които се извървява.

4. Областта между Команова и Бана, село, разположено в началото на Маричината долина на път през Паланка, Гюстендил, Дубница, Самакоф и пр., е просечна от високи планини. Между тях се намират красиви долини и дори понякога доста големи равнини подобно на онези в Гюстендил и Самакоф. От това следва, че може приблизително да се счита, какво $\frac{1}{3}$ от разстоянието между Команова и Бана може да се измине с обикновен куриерски ход, а другите $\frac{2}{3}$ — с кервански ход. В тази област пътищата са проходими. Обаче те създават някои трудности при преминаването през планините.

5. Областта между Бана и Константинопол през Татар Базарджик, Филипополи, Андринопол, Чорлу, Силиврия и пр. образуват само обширна равнина. В нея се виждат няколко слабо изразени издигнатини. Следователно разстоянието от Бана до Константинопол или до някои междинни пунктове ще бъде дадено приблизително точно в броя на часовете. Това разстояние може само да се премине в обикновения куриерски ход, но и един бърз куриер би могъл да навакса в тази област четвърт от времето, обозначено в маршрута. Пътищата от Бана

Маршрут на граф Антоан-Франсоа Андреоси в 1812 г.

до Константинопол са съвсем годни за минаване на коли, особено в сухо време.

Негово превъзходителство господин граф Андреоси бе събрал от своя страна множество факти и наблюдения, които ни предаде и които бяха използвани в настоящия труд.

Константинопол, 1 октомври 1812 г.¹⁶

Увод и превод: Б. Цветкова

Коментар: П. Коледаров и Б. Цветкова

¹ Данните за автора черпим от личното му досие в Archives de l'armée de terre, Château de Vincennes, Paris.

² Вероятно р. Лепеница.

³ Изопачено от Аргентаро. Имат се пред вид Рила и Пирин пл., наричани през тази епоха така от западноевропейските пътешественици.

⁴ Изопачено от Орланци, с. в Сръбско, СР Македония, СФРЮ.

⁵ Изопачено от Чанровасъ.

⁶ Изопачено от Пчиня.

⁷ Изопачено от Страцин, град в СР Македония, СФРЮ.

⁸ В същност това е турското име на р. Места. И Андреоси, и други пътешписци назовават с това име и р. Места, и р. Струма.

⁹ Изопачено от р. Искър.

¹⁰ Изопачено от Куручешме, дн. с. Горски извор, Хасковски окръг.

¹¹ Момин проход, Софийски окръг, дн. квартал от гр. Костенец.

¹² Р. Тунджа.

¹³ Погрешно свързва този мост с влашкия княз. Това е в същност мост, датиращ още от византийско време, а по-късно поправян и заздравен. Името му е свързано с Къосе Михал бей — византийски помюсюлманчен феодал, действувал по време на ранните османски завоевания, и на потомците му — Михалбеевци, крупни феодали с владения и в българските земи.

¹⁴ Изопачено от Хавса (Хафса).

¹⁵ Преводът е по ръкописния текстот Archives de l'armée de terre MR 1619 9: Description de la route de Costanizza à Constantinople.